

чих і регулюючих органів. Держава повинна створити умови для запуску механізму ринкової конкуренції, оскільки лише в цьому випадку ринок виконуватиме свої функції на рівні мікроекономіки – стимулюватиме виробництво продукції, яка користувалася б попи-

том, раціональне використання ресурсів і зниження витрат виробництва, впровадження нової техніки і новітніх технологій, і, нарешті, підвищення ефективності суспільного виробництва.

Список літератури

1. Долан Э. Дж., Линдсей Д. Микроэкономика / Пер. с англ. под ред. Б. Лисовика и В. Лукашевича. – СПб., 1994. – С. 367-381.
2. Завада О., Малах В. Антимонопольному комітету 5 років // Економіка, фінанси, право. – 1998. – № 11. – С. 2-6.
3. Кирюшкина Г., Михайлов А. Антимонопольное законодательство – элемент госрегулирования процессов экономической концентрации // РЭЖ – 1998. – № 11-12. – С. 42-47.
4. Качалин В. Регулирование: два направления антимонопольной стратегии в США // МЭ и МО. – 1997. – № 6. – С. 5-19.
5. Charles E. Mueller. Antitrust in the Clinton Administration: Beware the National Champion Theory // Antitrust Law & Economics Review. – 1997.

Summary

Author analyses a scientific points of view as to role concrete the mechanism in maximum ensuring of needs the society and confirms, that a social measure which using as in mixed, also in carried over an economical system, at first it is measure in limits of a demonopolization economy, the second it is measure in limits an antimonopoly of regulation, in which relates to a natural monopoly and monopoly creation, it is acting on the market, where development the competition suspend of objective causes hold up it's necessity the protection of national interest country, undeveloped the market infrastructure and other, in the third measure in limits is applications the antimonopoly legislation.

УДК 336.7(477)

Лютий І.О., к.е.н., доцент, Національний університет ім. Тараса Шевченка

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Автор акцентує увагу на особливостях механізму грошово-кредитної політики в Україні, а також наголошує на необхідності правильного визначення і конкретизації її стратегічних, проміжних і тактичних цілей.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, механізм грошово-кредитної політики, цілі грошово-кредитної політики.

На сьогодні в економічній теорії відсутнє обґрунтування економічної суті категорії “механізм грошово-кредитної політики”. Використання поняття механізму грошово-кредитної політики, як правило, зводиться лише до переліку та розгляду окремих інструментів грошово-кредитної політики центрального банку. На нашу думку, такий підхід не дозволяє здійснити теоретичне обґрунтування даного процесу, що дозволяло б пов'язати цілі грошово-кредитної політики, умови та інструменти їх реалізації в єдину концепцію грошово-кредитної політики держави. Визначення сутності категорії “механізм грошово-кредитної політики” дозволяє дослідити особливості його реалізації в умовах трансформації економіки України, що в свою чергу, безумовно дозволить виявити його слабкі місця та посилити дієвість функціонування.

Механізм грошово-кредитної політики можна визначити як сукупність економіко-правових форм, методів та інструментів, що використовуються Національним банком України, відповідними державними структурами, спрямованих на забезпечення регулювання грошово-кредитного ринку: стабільності курсу національної грошової одиниці, необхідних обсягів і

структури грошової маси, процентної ставки і, як наслідок, рівня інфляції, обсягів виробництва та зайнятості, що визначаються необхідністю реалізації пріоритетних цілей грошово-кредитної та економічної політики держави.

Особливістю реалізації механізму грошово-кредитної політики в Україні є його відносна роздвоєність, яка визначається сучасним станом економіки, відсутністю необхідного ринкового механізму саморегулювання, взаємовідносин між суб'єктами господарської діяльності і необхідністю використання методів та інструментів грошово-кредитної політики для створення умов реалізації об'єктивних економічних законів ринку. З іншого боку, механізм грошово-кредитної політики повинен здійснювати свої безпосередні функції впливу на суб'єктів грошово-кредитного ринку, стабілізації національної грошової одиниці та реалізації конкретних цілей грошово-кредитної політики.

Будучи складовою системи ринкових відносин механізм дії об'єктивних економічних законів проявляється через взаємовідносини між суб'єктами ринку як форма реалізації самих законів. Протиріччя реалізації економічних законів ринку проявляються в ре-

льних кількісних диспропорціях, що призводять до втрати економічної рівноваги ринку і, як наслідок, здатності до саморегуляції. Найбільш суттєво це проявляється в період зміни окремих фаз ділової активності, а також в умовах трансформації економіки до ринку. Тому в даній ситуації особливе значення набуває застосування державою механізму грошово-кредитної політики, який би дозволив відновити дієвість і саморегуляцію ринкового механізму на основі реалізації об'єктивних законів ринку. Для України створити сучасну ринкову економіку означає задіяти в практиці державного регулювання, грошово-кредитній політиці механізм дії об'єктивних законів ринку, що, в свою чергу, є створення умов для економічної діяльності суб'єктів ринку. Тільки після цього можливе використання економічних взаємозв'язків в процесі суспільного відтворення, а також економічних важелів впливу на окремих суб'єктів ринку за допомогою як адміністративних, так і економічних інструментів грошово-кредитної політики.

Механізм грошово-кредитної політики базується, перш за все, на використанні механізму ринкового саморегулювання, що визначається сприянням пропорційності між кількістю грошей, що знаходяться в обігу, і загальною сумою цін товарної маси. Коли ця пропорція порушується, використання методів та інструментів грошово-кредитної політики направлене на реалізацію законів кількісної теорії і вартості грошей, як визначав Д. Рікардо, змінюється виключно до їх кількості. В подальших дослідженнях функціонування ринкового механізму в роботах Л. Мізера, Е. Бем-Баверка, Л. Вальраса були зроблені спроби поєднати принципи маржиналізму з теоріями грошей. А. Маршалл в своїй роботі "Принципи політичної економії" використовував математичний аналіз при зв'язанні попиту і пропозиції на ринках. На його думку, протиріччя ринку розв'язується врівноваженням між попитом та пропозицією.

Розвиток виробничих сил, збільшення кількості товаровиробників, поглиблення спеціалізації та кооперації об'єктивно визначили зростання кількості фінансово-кредитних посередників, які, з одного боку, сприяли розв'язанню протиріччя взаємозв'язку між суб'єктами господарювання, а з іншого, зробили цей взаємозв'язок ще більш складним. Все це і, насамперед, необхідність впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво, структурна перебудова, поява нових технологій є об'єктивною основою циклічності розвитку ринкової економіки, яка, на думку І. Шумпетера, підлягає обов'язковому впливу інституціональних і політичних чинників держави. Зверше інструменти грошово-кредитної політики, політику "дешевих грошей" було використано при реалізації економічної концепції Дж.М. Кейнса в практиці виходу з економічної кризи 1929-1933 рр. США урядом Ф. Рузвельта.

Особливе значення для дієвості механізму реалізації грошово-кредитної політики є правильний вибір пріоритетності цілей останньої. Як показує досвід, в багатьох випадках автоматична підпорядкованість цілей грошово-кредитної політики цілям загально-

економічної політики держави не тільки не приводить до бажаних результатів, але й може поглиблювати існуючі протиріччя. Тому дієвість грошово-кредитної політики, її ефективність на макроекономічному рівні обумовлює необхідність визначення пріоритетності тактичних автономних цілей, особливо це характерно для країн з несталою ринковою економікою, коли звичайні взаємозв'язки ринкового механізму ще не є дієвими.

В умовах кризового стану та необхідності стабілізації економіки України ефективність грошово-кредитної політики визначається вірним вибором та конкретизацією її тактичних цілей, погодженням їх зі стратегічною метою на довгостроковому етапі. Тому аналіз механізму грошово-кредитної політики в умовах перехідної економіки повинен починатися з дослідження ієрархічної структури та доцільності цілей. Важливо, виходячи з конкретизації та аналізу економіко-політичного стану країни, визначити найбільш нагальні проблеми як макроекономічного, так і мікроекономічного рівня з метою зосередження на них механізму дії інструментів грошово-кредитної політики. Така конкретизація у виборі пріоритетних цілей дасть можливість мати більш дієві і очевидні результати уже незабаром. Для економіки України сьогодні найбільш актуальними є проблеми, пов'язані з: 1) трансформацією економіки до ринку; 2) структурною перебудовою та створенням конкурентноспроможного вітчизняного виробника; 3) подолання дефіциту державного бюджету та тенденцій в зростанні державного боргу; 4) створення сприятливого мікроклімату для залучення іноземного капіталу; 5) стимулювання розвитку підприємництва (малого та середнього бізнесу) та інвестиційних процесів у країні. Реалізація цих проблем зумовлює становлення адекватної ринкової інфраструктури, розвинутого грошово-кредитного ринку, його інститутів, що дозволяє конкретизувати тактичні цілі грошово-кредитної політики для досягнення стратегічної мети ринкових перетворень та макроекономічної стабілізації в цілому.

В економічній теорії в структурі цілей грошово-кредитної політики виділяють стратегічні, проміжні та тактичні цілі. Стратегічні цілі визначаються кінцевою ціллю економічної політики держави – досягнення такого зростання обсягів суспільного виробництва, яке забезпечить повну зайнятість і стабільність цін, збалансованість платіжних відносин з іншими країнами. Центральний банк повинен сприяти досягненню цих цілей своєю грошово-кредитною політикою. Проміжними цілями є досягнення такого стану деяких ключових економічних змін, яке буде сприяти досягненню стратегічних цілей. Такими ключовими змінними є пошкваллення або стримування кон'юнктури на товарних або грошових ринках. Через зміну грошової маси її активність і рівень процентної ставки можна регулювати пропозицію грошей і попит на товари, а через них – рівень цін, обсяг інвестицій, виробництво та зайнятість. Тактичні цілі носять короткостроковий оперативний характер і направлені на досягнення проміжних цілей. Вони впли-

вають на зміну грошової маси, процентної ставки і реалізуються в результаті використання інструментів грошово-кредитної політики: зміни норми резерву, облікової ставки, проведення операцій на відкритому ринку.

Ми бачимо, що існує ієрархічна структура в механізмі реалізації цілей грошово-кредитної політики, але особливість перехідного періоду в Україні, на нашу думку, дозволяє визначити пріоритетними проміжні цілі грошово-кредитної політики, направлені, перш за все, на становлення в Україні сучасного ринкового механізму з відповідною інфраструктурою, інформаційною та правовою базою. Саме це завдання повинно бути пріоритетним в реалізації цілей механізму грошово-кредитної політики.

Основою ефективного механізму реалізації грошово-кредитної політики в Україні є становлення та розвиток адекватної вимогам сучасного ринку банківської системи, її інституційного та правового забезпечення. Особлива роль в цьому процесі надається Національному банку України, що виступає основним суб'єктом та координатором грошово-кредитної політики держави. Відповідно до Закону України "Про Національний банк України" НБУ розробляє основні засади грошово-кредитної політики на основі показників економічного і соціального розвитку України та державного бюджету країни. Так, основними засадами грошово-кредитної політики на 2000 рік Національний банк України передбачає здійснення регулювання грошово-кредитного ринку через відповідні інструменти, що сприяло б утриманню економічної та фінансової стабільності, необхідного рівня соціального розвитку і не провокувало б через розкручення інфляційної спіралі падіння реального рівня життя.

Законодавчо визначений і практично реалізований ступінь незалежності Національного банку є необхідною умовою ефективності його діяльності, незалежності його грошово-кредитної політики, яка може суперечити короткостроковим соціально-економічними цілям уряду, які, як правило, залежать від конкретної політичної ситуації. Така позиція центрального банку особливо важлива в плані обмеження можливостей уряду використовувати його ресурси для покриття бюджетного дефіциту або проведення грошово-кредитної емісії. В той же час необхідно відмітити, що незалежність НБУ від уряду повинна мати відносний характер, бо реалізація соціально-економічної політики держави не може бути успішною без чіткого узгодження та взаємозв'язку її основних засад та механізмів з грошово-кредитною політикою НБУ та бюджетною політикою держави.

Державне регулювання грошово-кредитної системи здійснюється, перш за все, через механізм впливу

НБУ на систему комерційних банків і фінансово-кредитних інститутів, оскільки в ринковій економіці вони складають основу грошово-кредитної системи. Дане регулювання здійснюється за наступними напрямками: 1) забезпечення ліквідності кредитно-фінансових інститутів, тобто їх здатності своєчасно покривати вимоги вкладників, що реалізується за рахунок облікової та дисконтної політики, а також встановлення обов'язкових норм банківських резервів та інших нормативних показників; 2) управління державним боргом, що особливо актуально в умовах постійних бюджетних дефіцитів, зростання впливу державного кредиту на ринок позичкових капіталів; 3) регулювання обсягів кредитних операцій і грошової емісії з метою здійснення впливу на господарську активність суб'єктів підприємницької діяльності.

Напрямами підвищення ефективності механізму грошово-кредитної політики в Україні можна визначити поєднання її тактичних та проміжних цілей з найбільш нагальними цілями економічної політики держави. Таке поєднання можливе через створення відповідного механізму реалізації грошово-кредитної політики, який би своїм кінцевим результатом визначав не окремі показники грошово-кредитного ринку, а їх вплив на реалізацію конкретних завдань макроекономічної стабілізації в цілому. Тактичні та проміжні цілі грошово-кредитної політики повинні реалізовувати пріоритетні тактичні та проміжні цілі економічної політики держави, що дасть реальний соціально-економічний результат та сприятиме становленню та стабілізації реального сектора економіки, ринкової інфраструктури, інститутів фінансово-кредитної системи. Даний процес можна реалізувати по наступним напрямкам: 1) в умовах перехідного періоду всяка грошово-кредитна політика уряду має поєднувати адміністративні й економічні методи, що, в свою чергу, потребує чіткої взаємодії між всіма суб'єктами механізму її реалізації; 2) монетарна політика НБУ не повинна замикатися на собі, а через інститути грошово-кредитного ринку має впливати на макроекономічні процеси в цілому, корегуючи останні за допомогою відповідних грошово-кредитних важелів; 3) держава має визначити пріоритети у структурній перебудові економіки й за допомогою грошово-кредитних інструментів реалізувати їх потреби і розвиток; 4) державна грошово-кредитна політика не повинна постійно виходити з необхідності покриття дефіциту державного бюджету та зростаючого державного боргу за рахунок грошової емісії та нових запозичень, а має сприяти використанню джерел надходжень зі сфери реальної економіки, сприяючи проведенню ефективної і стимулюючої податкової політики.

Summary

The author has paid attention to features of the mechanism of money-credit policy in Ukraine, and also does accent on necessity of correct definition and concrete definitions of its strategic, intermediate and tactical purposes.